

Inhoudsopgave Oud Neis juni 2023 (2)

Titel	Auteur	Pagina
Colofon		2
Van de besturen	Wim Huijbrechts en John Mulder	3
Vereniging Zwemclub	Frans Spaan	7
Boerderijcomplex De Fliert te Zetten	Jacques Zwartkruis	12
Prachtvondst in Driel: een Romeinse radfibula	John Mulder	19
Stam en zijtakken van de Midden-Betuwse familie Tilleman	Peter Tijssen	23
Van alles van vroeger ...	Marie Elings	32
Sponsors		33

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de besturen HKOSV en HKMB.

Colofon

Oud Neis is een gezamenlijke uitgave van de Historische Kring Oosterhout, Slijk-Ewijk, Valburg en omstreken en de Historische Kring Midden-Betuwe.

Samenstelling en redactie Oud Neis:

Redactie: Liesbeth Ruyten
Opmaak: Dini Huijbers
Omslag: Marlou Bervoets
Kopij aanleveren: oud.neis@kpnmail.nl

Historische Kring Oosterhout, Slijk-Ewijk, Valburg e.o.

Bestuur HKOSV:

John Mulder, voorzitter	Oosterhout
Dini Huijbers, secretaris	Slijk-Ewijk
Pieter Severijn, penningm.	Oosterhout
Marlou Bervoets	Lent
Frans Spaan	Oosterhout
Rob Woldringh	Oosterhout

Website HKOSV:

www.historischekringoosterhout.nl

Secretariaat HKOSV:

Dini Huijbers, 06 36 56 53 85
info@historischekringoosterhout.nl

Penningmeester HJKOSV: Pieter Severijn
Banknr.: Banknr.: NL60 RABO 0139 8074 03

Bezoekadres HKOSV:

De Honsvoet 2, Oosterhout
Donderdag vanaf 20.00 uur

Historische Kring Midden-Betuwe

Bestuur HKMB:

Wim Huijbrechts, voorzitter	Andelst
Marie Elings, secretaris	Andelst
Ceciel Uitterhoeve, penningm.	Heteren
Anja van Rookhuijzen	Zetten
Ed Janssen	Hemmen
Dick Doeze Jager	Zetten

Website HKMB:

www.hkmb.nl

Secretariaat HKMB:

Marie Elings, 06 22 45 22 90
info@hkmb.nl

Penningmeester HKMB: Ceciel Uitterhoeve
Banknr.: NL10 INGB 0006 3342 31

Bezoekadres HKMB:

Schweitzerpark 2a, Zetten
Dinsdag en donderdag van 10.00-12.00 uur

Van de besturen

Wim Huijbrechts en John Mulder

Als deze aflevering van Oud Neis u bereikt, zijn we met onze beide verenigingen al op excursie geweest naar het Nationaal Militair Museum in Soesterberg en naar het Belgenmonument en het geografisch middelpunt van Nederland, beide in Amersfoort. We kijken terug op een succesvol jaar voor zowel HKMB als HKOSV. De samenwerking heeft geen van beide verenigingen windeieren gelegd, want beide zijn dit jaar gegroeid. Ieder heeft nu net iets meer dan tweehonderd leden, samen dus ruim vierhonderd. We kunnen gerust spreken van een historische mijlpaal. We gaan daarom zeker op dat ingeslagen pad verder en verkennen steeds waar en hoe we meer kunnen samenwerken.

We willen u er nog even aan herinneren dat er ruim tweehonderd foto's op www.collectiegelderland.nl staan. Het zijn de afbeeldingen uit het Jumbo-boek, die je hier op een groter formaat kunt bekijken. Downloaden kan ook.

Frans Spaanweg

Op 21 maart jl. nam Frans Spaan tijdens de algemene ledenvergadering van HKOSV na bijna 35 jaar afscheid als bestuurslid. Op 27 oktober 1989 kwam hij ons bestuur versterken. Vrijwel direct na de oprichting in 1979 werd Frans lid van onze kring en trad hij toe tot de graafploeg – formeel de werkgroep Bodem en Archeologie – samen met Jan van der Staaij, Thijs van Woerkom, Ruud Donders, Kees van Lent en John Mulder. Met boor en spade trokken we de eerste jaren vooral de Oosterhoutse uiterwaarden in op zoek naar het voormalige dorp, de oude dijk en naar restanten van de zestiende-eeuwse Waalbedding. Frans heeft een neus voor archeologie en in die beginjaren heeft hij zowel individueel als samen met de graafploeg veel vondsten gedaan. Die worden momenteel geïnventariseerd en beschreven door leden van de AWN te Nijmegen.

Vier mannen met baarden van de graafploeg, van links naar rechts: Ruud Donders, Kees van Lent, Frans Spaan en John Mulder (foto: Bart van Lent, 1987)

Tijdens Oosterhout 900 in 1989 kwam ons boekje *Van Ostreholt tot Oosterhout* uit, waaraan ook Frans een belangrijk aandeel had. Vele publicaties volgden. En al jaren is Frans kind aan huis op basisschool SamSam in Oosterhout, waar hij de kinderen vertelt over de Tweede Wereldoorlog en over het kasteel, en hij neemt ze mee naar het Oosterhoutse bos of de uiterwaard. Resultaat: talloze kindertekeningen met daarop “bedankt Frans”. Verder heeft onze kring ongeveer tien jaar lang meegedaan aan de carnavalsoptocht in Oosterhout. Frans bouwde ijverig mee, maar met de optocht zat hij als lid van de Raad van Elf met de prins boven in het Wielewaolersnest.

Frans neemt – nog steeds – namens HKOSV deel aan de straatnamencommissie van de gemeente Overbetuwe. Een van zijn initiatieven was het eerbewijs aan John Towle, de

Amerikaanse soldaat die na de oversteek in september 1944 nabij Oosterhout een aantal Duitse tanks onder vuur nam en daarna door vijandelijk vuur werd neergeschoten en sneuvelde. De moedige actie van Towle leverde hem postuum de hoogste Amerikaanse onderscheiding op en in 2019 een straatnaam in de nieuwe Oosterhoutse wijk de Hoge Wei, dankzij onder andere Frans Spaan. Als toepasselijk cadeau heeft Frans nu ook zijn eigen straatnaambord gekregen met een knipoog naar het afscheid: Frans Spaanweg.

Wat me nog te binnen schiet, is dat Frans met anderen wandelroutes in elkaar zette en excursies in het dorp, door het Oosterhoutse bos en de uiterwaarden. Kortom, Frans was superactief in ons bestuur. Hij beheerde en beheert nog steeds ons archief en onze bibliotheek. Alles is tot in de puntjes in orde. De bestuursvergaderingen waren nooit saai en soms knalde het, maar 't kwam altijd weer lich goed.

Namens het bestuur danken we Frans voor zijn jarenlange inzet voor onze vereniging en wensen hem met zijn vrouw Els, kinderen en kleinkinderen alle goeds.

Thuiswedstrijd Henk van Drumpt over Loenen

Na de algemene ledenvergadering van HKOSV op 21 maart jl. in dorps huis Beatrix te Slijk-Ewijk was het de beurt aan Henk van Drumpt, geboren op de heerlijkheid Loenen, om zijn ervaringen en belevenissen vanaf zijn vroege jeugd met ons te delen. De lezing, gezamenlijk georganiseerd door HKMB en HKOSV, zorgde voor een volle zaal. Henk toonde vele fraaie, oude foto's en wist de zaal te boeien met smeulende anekdotes. Kortom, een geslaagde avond! De aquarel van het landhuis Loenen op het omslag is gemaakt door de kunstenaar Rijk Heuff en voor deze gelegenheid gefotografeerd door Astrid den Hartog-Dievelaar. Hij hangt thuis in de kamer van Frans Rombouts en Ceciel Uitterhoeve in Heteren.

De ouders van Henk van Drumpt

Frans Mientjes trekt volle zaal in de Viersprong

Frans Mientjes woont al wat jaartjes samen met zijn vrouw in Elst, maar hij is geboren en getogen in Valburg. Hij trok op 1 mei jl. een volle zaal in de Viersprong van Bas Nab te Valburg. Voor leden van HKOSV en belangstellenden deed de 85-jarige Frans een greep uit zijn reusachtige selectie foto's van Valburg en zijn inwoners uit die 'goeie, ouwe tijd'. Frans, afkomstig van het voormalige café De Rode Leeuw, wist zijn toehoorders te boeien met zijn deskundigheid, zijn anekdotes en zijn kwinkslagen. Kortom, een avond die om was voor we het wisten en eentje om niet te vergeten. Op het programma van HKOSV staan na de zomer nog drie fotosessies: In Oosterhout door Frans Spaan, in Slijk-Ewijk door Ineke van Druten en hopelijk nogmaals door Frans Mientjes in Valburg. Plaats en tijd volgen later.

Links Frans Mientjes achter de microfoon en op zijn praatstoel en rechts café De Rode Leeuw

Betuwse verpleegsters op de Solex

Ceciel Uitterhoeve

Met Pinksteren werd in Oosterbeek 75 jaar Solex in Nederland gevierd en bijna 600 deelnemers uit Japan, Amerika en tien Europese landen kwamen daar samen. Opvallend was de groep van zes verpleegsters in uniform uit de jaren vijftig/zestig, die in de prijzen viel tijdens het Concours d'Élégance. Bovendien prijkte een foto van hen in De Telegraaf.

Tijdens het Concours d'Élégance viel het oog vooral op Solex-rijders met een bijzondere uitrusting.

FOTO'S APA

Het bijzondere is dat vier van die verpleegsters (Coby van Beem, Gijsje Bombach, Ceciel Uitterhoeve, Clasien van de Westeringh) lid zijn van onze Historische Kring Midden-Betuwe.

Nieuwe leden HKMB

Als nieuwe leden heten wij van harte welkom: Benny Feije, Henk den Hartog, Joop van Hulst, Patrick Jansen, Simon Mathijssen, Daan de Meijer, Martijn Moorrees, Antje Pankov-Geurts en Ans en Meus Veens.

Nieuwe leden HKOSV

Als nieuwe leden heten wij van harte welkom: Carel Berendsen, Henk van Brandenburg, familie Daniëls, Wijnand Daniëls, Henk Doeleman, Alexander Elings, Henk-Jan Elings, de heer R.P. Kropman, Marijke Rutjes-van Merwijk, Hans Saris, Wim Scholten, Henk Smits en Wim Zwartkruis. Tevens verwelkomen wij als cadeaubonlid voor 2023: de heer M.W.S. van den Boogaard en Jan Triepels.

Reacties op *Herinneringen aan LEBO*

Daan Viergever

Aan het slot van het artikel Spuit Hollands fruit met een Hollandse spuit in Oud Neis van maart 2023 werd gevraagd om eventuele aanvullende informatie. Wel, ons blad wordt kennelijk goed gelezen want op de HKMB-bijeenkomst in april jl. kregen we van drie aanwezigen de volgende aanvullingen.

Joop van Hulst vertelde waar bovenstaande afbeelding gemaakt is, namelijk in de boomgaard nabij hun huis aan de Spoorstraat (Tien Morgen) in Herveld. Ook herkende hij in het kleine jongetje voor het grote tractorwiel zijn oudere broer. Verder links met pet zijn vader en met bril buurman Niek Fransen. Tussen hen in Tinus Hendriks, knecht van Geurt Vink.

Van Chris Hendriks ontvingen wij de originele aanstelling met regels voor de werknemers, die hij bij zijn indiensttreding als medewerker van LEBO had ontvangen.

Ton Timmer herinnerde ons eraan dat ook gedurende enige tijd een afdeling assemblage van LEBO gehuisvest was in de voormalige garage van de gebroeders Houpst aan de Hoofdstraat in Zetten.

Toen ik laatst met buurtbus 237 reisde wist vrijwilliger chauffeur Gerard Rothoff uit Herveld, die ook als vrijwilliger betrokken is bij museumboerderij Den Tip, dat men daar een LEBO-bomenspuut bezit waarvoor op termijn plannen tot restauratie bestaan. Alle informanten, hartelijk dank.

Vereniging Zwemclub Oosterhout

Frans Spaan

Oosterhout was in de jaren twintig van de vorige eeuw het eerste dorp in de preutse gemeente Valburg met een natuurswembad. Het strandbad bevond zich in de Oosterhoutse Waarden aan de oostkant van de Verburgtskolk, die toen eigendom van de familie Van Boetzelaer was. Zij hadden daar zelf een privéstrand, waar verder niemand anders mocht komen. In die tijd mocht niet gemengd worden gezwommen of gebaad. Het bestuur van de zwemclub (voorzitter T.C.J.J. van Woerkom, secretaris dominee W. Kroese, en A.G. Spaan) had al aparte kleedruimtes voor mannen en vrouwen laten bouwen. Daarvoor werd in 1926 bij de gemeente Valburg subsidie aangevraagd. Dat had nogal wat voeten in de aarde, zoals blijkt uit onderstaande B en W- en gemeenteraadsverslagen.

De zandplaat aan de oostkant van de Verburgtskolk

Subsidieaanvraag gemeente Valburg

17 december 1926 (gemeenteraadsverslag):

“Raadslid Spaan zou gaarne een post op de begroting willen zien voor subsidie aan bad- en zwemvereniging te Oosterhout. Hij zegt dat er in Oosterhout nogal veel gezwommen wordt en dat zou van nut kunnen zijn een mogelijke op te richten vereniging te subsidiëren. Voorzitter¹ vindt het baden en zwemmen een gezonde sport en wil daar dan ook graag aan meewerken.”

¹ Burgemeester E.J. baron Lewe van Aduard

De hoofdrolspelers in de oprichting van de zwemclub en de vergunningaanvraag, van links naar rechts:

T.C.J.J. van Woerkom, voorzitter zwemclub

W. Kroese, secretaris zwemclub

A.G. Spaan, bestuurslid zwemclub en gemeenteraadslid

E.J. baron Lewe van Aduard, burgemeester van Valburg

T.J.G. Schaars, wethouder van Valburg

3 juni 1928 (verslag B en W):

"X1. Adres van het Bestuur van de Zwemclub "Oosterhout " te Oosterhout houdende verzoek om toekenning uit de gemeentekas van een subsidie ad f 100,00 per jaar. Alvorens eventueel inwilliging van dit verzoek te bevorderen zal aan het adresseerend bestuur worden verzocht te willen meedeelen welke veiligheidsmaatregelen terzake bereids voor ongeoeffende zwemmers zijn getroffen, gezien de kolk waarin de betreffende inrichting is aangebracht een grote diepte met geringe glooiing heeft. Onder voorwaarde bij raadsbesluit van 30 juli 1928 goedgekeurd."

25 juni 1928 (gemeenteraadsverslag):

Afscheiding van het zwembad

"Verzoek van het bestuur der Vereniging "de zwemclub Oosterhout" te Oosterhout gericht aan het gemeentebestuur, om naast de reeds ondervonden morele steun ook een geldelijke steun te mogen ontvangen door het verstrekken van een jaarlijksche subsidie van f 100,00, met aanbieding dat daarvoor aan scholieren dezer Gemeente onder behoorlijke geleide op gezette tijden toegang gegeven zal worden zonder

entreegelden te heffen. Voorzitter vraagt in welke veiligheidsmaatregelen voor ongeoeffende zwemmers zijn getroffen, het bestuur zegt dat het terrein is afgezet op een diepte van 1½ meter, zij willen van de gekregen subsidie ook reddingsmaterialen aanschaffen zoals een reddingshengel. Hij zegt dat het zwemseizoen al bijna ten einde loopt en hij liever volgend jaar hierop terug wil komen, Spaan stelt voor nu vast f 50,00 te verstrekken zodat het bestuur maatregelen kan nemen. Schaars² wil weten wat er voor maatregelen zijn getroffen op het zedelijke gebied en of het terrein voor mannelijke en vrouwelijke bezoekers behoorlijk gescheiden is. Er wordt gestemd over het verlenen van subsidie, wat met 8 tegen 5 wordt aangenomen. Verburt uit Oosterhout stemt tegen het verlenen van een subsidie. B&W zullen dit verder afhandelen."

² T.J.G. Schaars was architect en wethouder van de gemeente Valburg.

Oosterhoutse meisjes poseren

28 september 1928 (gemeenteraadsverslag):

“Dankbetuiging van het bestuur van “de zwemclub Oosterhout” gericht aan het gemeentebestuur voor de toegekende subsidie, en dat zij akkoord zullen gaan met de opgelegde voorwaarden o.a. om het volgende seizoen gelegenheid te geven dat enige uren per week gratis gelegenheid is tot baden.”

16 april 1929 (gemeenteraadsverslag):

“VI. Adres van het Bestuur van de Oosterhoutsche Zwemclub; houdende verzoek om toekenning van een subsidie ten bedrage van F. 100,— aan gemelde Vereeniging. De VOORZITTER³ zegt, dat bij het inkomen van dit verzoek B. en W. hebben overwogen, of de Zwemclub telken jare om een subsidie zou komen en hebben zij zich dienaangaande om inlichtingen tot het Bestuur gewend. Nu is hedenmorgen het antwoord ingekomen en daaruit blijkt, dat de subsidie noodig is voor eenmalige uitgaven tot in stand brengen der zweminrichting, veiligheidsmaatregelen, enz., terwijl zij de loopende onkosten van volgende jaren denkt te dekken door de te heffen contributiën.

De Heer BOSMAN informeert of, indien de gemeente geen subsidie meer geeft het bad toch voor min- en onvermogenenden toegankelijk blijft.

De VOORZITTER antwoordt dat hij daaromtrent niets met zekerheid kan zeggen. Als het subsidie niet meer wordt verleend zullen ook geen voorwaarden gesteld kunnen worden.

De Heer TIMMERMAN meent dat er toch niets tegen is telken jare een kleine subsidie toe te kennen, dan houdt de gemeente ook eenige rechten met betrekking tot de veiligheid, enz.

De Heer SPAAN wenscht zekerheid, dat de voorwaarden worden nageleefd, welke bij de subsidieverleening zijn gesteld voor het baden van mannen en vrouwen.

De VOORZITTER zegt dat toch wel mag worden verwacht, dat de leden der zwemclub de voorwaarden zullen nakomen. Wat gemengde baden betreft, Spreker is daar persoonlijk niet tegen.

De Heer SCHAARS zegt van een ander gevoelen te zijn dan de Voorzitter en verklaart wel tegenstander van gemengde baden te zijn, waartoe hij zijn medewerking niet zou verleen. Spreker wenscht dan ook nauwlettend toezicht op de naleving der voorwaarden en verzoekt den Voorzitter dit de politie op te dragen. Er staat een bordje op het terrein, dat toegang verschaft naar het zwembad en Spreker wenscht contrôle op de lidmaatschap-

³ Burgemeester E.J. baron Lewe van Aduard

kaarten, zoodat, indien buiten de daarop vermelde uren iemand zich op de weide bevindt, die kaart kan worden ingenomen en tevens proces-verbaal opgemaakt.

De VOORZITTER zegt niet te willen discussieeren over de al of niet wenschelijkheid van gemengde baden. Spreker meent te mogen veronderstellen meer van de wereld te hebben gezien dan de Heeren. Hij vertoefde in binnen- en buitenlandsche badplaatsen en is het vorig jaar met vrouw en kinderen in gemengde baden geweest en hoopt zulks dit jaar weer te doen. Spreker ziet daar niets onzedelijks in. Als alles wordt gereglementeerd wekt men juist dingen op die verkeerd zijn. Wat de opdracht aan de politie betreft zal Spreker zelf weten wat hij doet. Indien op de weide een bord artikel 461 Wetboek van Strafrecht staat is eventueel opmaken van proces-verbaal mogelijk. Anders kan de politie niets doen. Op voorwaarden gesteld door den Raad bij het verleenen van subsidie is geen sanctie.

De Heer SCHAARS zegt dat de overheid niet alleen het recht heeft maar ook verplicht is uitwassen te voorkomen.

De VOORZITTER zegt dat dienaangaande verschil van opvatting bestaat. Wat in de eene gemeente als een uitwas wordt beschouwd zal in een andere plaats heel gewoon worden gevonden.

De Heer SPAAN verklaart dat het niet zijn bedoeling is geweest deze discussie uit te lokken, Spreker wenscht te vernemen of tegen degenen kan worden opgetreden, die storend optreden terwijl b. v. dames in het bad zijn.

De VOORZITTER zegt dat de politie dan kan ingrijpen. Spreker vindt het jammer dat deze discussiën hebben plaats gehad. Voorts meent hij wel te mogen verwachten, dat het Bestuur der Zwemclub, waarvan de Heer Van Woerkom Voorzitter is en een predikant Secretaris, zal waken tegen alles wat niet door den beugel kan.

De Heer VAN GESTEL vraagt stemming.

Met 12 tegen 1 stem, die van den Heer van Gestel, wordt op het verzoek gunstig beschikt."

Zwemclub Oosterhout aan de Verburgtskolk

Kleedhok met golfplaten

De zwemclub heeft zelf aparte kleedruimtes met zinken golfplaten voor mannen en vrouwen gebouwd. In het bestuur van de zwemclub zaten onder andere dominee Walter Kroese, Theo van Woerkom en A.G. Spaan. Baron van Boetzelaer hield zelf ook een oogje in het zeil. Veldwachter P. van Heemskerk uit Oosterhout kreeg opdracht om toezicht te houden op de regelgeving.

Tijdens de voorbereiding voor de inwijding van de nieuwe rooms-katholieke kerk van Oosterhout in 1932 was weinig belangstelling bij de parochianen voor de activiteiten van de Oranjevereniging. Men besloot daarom het Oranjefeest op Koninginnedag (31 augustus) maar een keer achterwege te laten.

Maar de Oosterhoutse Zwemclub organiseerde zwemwedstrijden in de Verburgtskolk.

Uitslagen:

Schoolslag 50 meter voor jongens boven de 16: 1 N. van Kleef, 2 J. Merkus.

Beneden de 26 jaar vrije slag 50 meter: 1 T. Mombarg, 2 A. Veenbrink.

Rugzwemmen boven de 16 jaar: 1 C. Van Kesteren, 2 H. van Kleef.

Vrije slag voor iedereen: 1 Alberts (Amsterdam), 2 H. Paardekooper.

Literatuur en bronnen

B en W- en gemeenteraadverslagen 1927-1929 van de gemeente Valburg.

W. Huijbrechts, 2021. Wie was ook alweer wethouder Schaars van de vroegere gemeente Valburg?

Oud Neis (2021), 2 (september): 5-11.

W. Huijbrechts en H. van Stekelenburg: Van plaatsjes naar paleisjes; over de bouw van landarbeiderswoningen in de gemeente Valburg. Andelst, 2013.

*Kleedruimte Verburgtskolk
in 1940*

*Zwembad Verburgtskolk in
1940, op de achtergrond de
Sint-Leonarduskerk*

Boerderijcomplex De Fliert te Zetten

Jacques Zwartkruis⁴

Tussen Zetten en Herveld-Andelst vinden we als zijstraat van de Wageningsestraat de Woerdsestraat. Een stukje verder in deze straat ligt linksaf de Fliertsestraat en op een hoog gelegen stuk land ligt daar boerderij De Fliert (afb. 1). Deze boerderij is in 1928 in opdracht van Dick den Hartog gebouwd en heeft nu de status van gemeentelijk monument. Momenteel wordt de boerderij weer bewoond door een familie Den Hartog, die in de verte familie is van de oorspronkelijke eigenaar.

Afb. 1 Luchtfoto van het ensemble De Fliert

De boerderij met boomgaarden stond bekend om zijn (hoogstam)kersenteelt. Op afbeelding 2 t/m 4 is goed te zien hoe groot het perceel van De Fliert is en waar de boomgaard lag. Ook is duidelijk zichtbaar dat de Fliertsestraat vroeger uitkwam ter hoogte van het Hendrik Pierson College aan de Heldringstraat.

Afb. 2 Vanuit de lucht is goed te zien hoe groot het boerderijcomplex De Fliert is

⁴ Oud-medewerker VROM gemeente Valburg

Afb 3 Topografische kaarten uit 1850 (links) en 1992 (rechts)

Afb. 4 Kadastrale kaart van De Fliert

Vroeger kregen de kinderen in de zevende klas nog weleens vrij om de spreuwen te verjagen. In de boomgaard waren er op de uithoeken stalen golfplaten opgehangen. Tegen die platen kwamen dan kettingen of stenen die met touwen in het midden van de boomgaard aangetrokken en losgelaten werden. Het kwam ook voor dat er rond werd gereden met bromfietsen waarvan de uitlaat was weggehaald. Geen spreekw bleef er meer zitten. Het plukken van de hoogstammen kostte veel tijd en dus geld. De oogst ging naar de Veiling Midden-Betuwe aan de Wageningsestraat te Zetten-Andelst (afb. 5). De hele Betuwe was een groot fruitgebied.

Afb. 5 De familie Den Hartog had zijn eigen kisten voor de veiling

Afb. 6 De symbolische eerste steen uit 1928 met het gemeentelijk monumentenschildje

Monument

Naast de voordeur is een natuurstenen gevelplaat ingemetseld (afb. 6) met het opschrift: DEZE STEEN GEPLAATST DOOR JOHAN DEN HARTOG 1928. Johan was de zoon van Dick den Hartog. Erboven zit het herkenningsplaatje van een gemeentelijk monument.

In 2001 zijn de gemeenten Valburg-Heteren en Elst samengevoegd. Rond 1989 zijn in die gemeenten alle oude monumentale gebouwen door het Gelders Genootschap geïnventariseerd en is daarvan een selectie gemaakt. Er werden diverse waarderingscriteria gebruikt voor de lijst zoals: historische architectuur, volkskundige-, kunsthistorische- of stedenbouwkundige waarde, plattelandsarchitectuur, streekgeschiedenis, beeldbepalendheid en interieur. Alle raden van die gemeenten hebben toen op voordracht van het college van burgemeester en wethouders een gemeentelijke monumentenlijst vastgesteld en goedgekeurd. Per 2001 is de lijst overgegaan in de nieuwe gemeente Overbetuwe. De meeste monumenten in deze regio zijn te herkennen aan het groen-witte schildje met de punt omhoog, zoals op afbeelding 6 is te zien. De kleuren zijn groen en wit, omdat de naburige gemeenten daar ook gebruik van hebben gemaakt. De gebouwen over de hele wereld met een blauw-wit bordje met de punt naar beneden zijn rijksmonumenten naar aanleiding van het Cultuuroederenverdrag van Den Haag uit 1954.

Geschiedenis van het ensemble

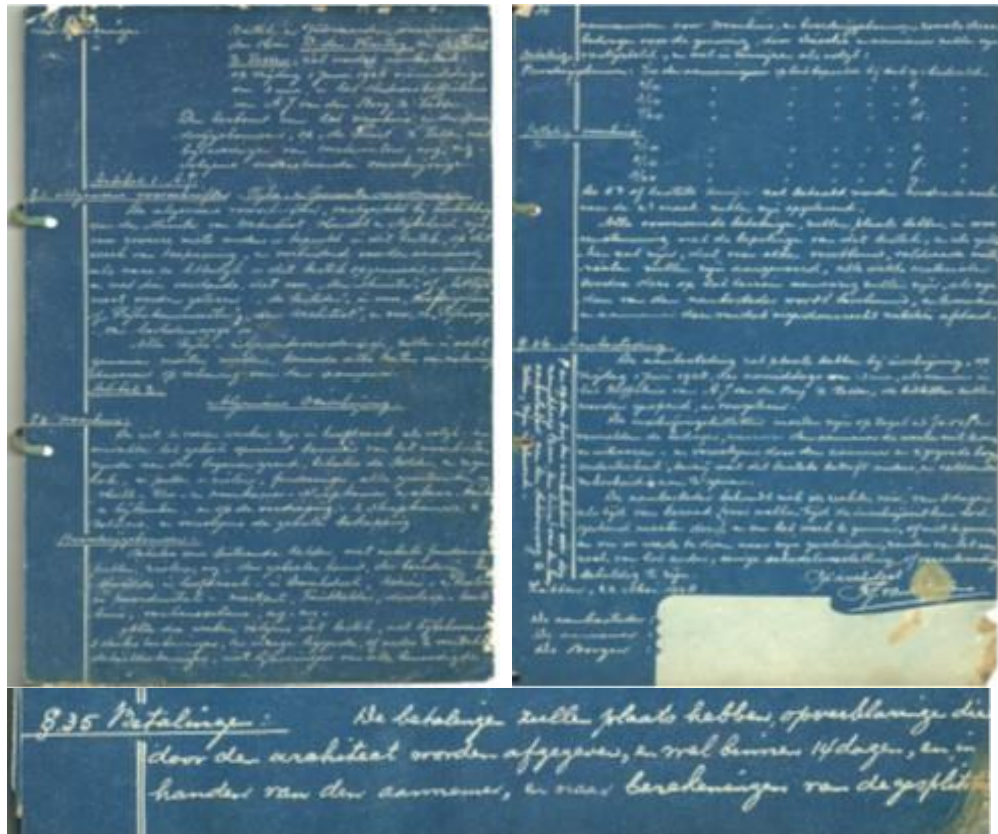

Afb. 7 De oude boerderij, die waarschijnlijk door een schoorsteenbrand in 1928 was afgebrand

De huidige boerderij is in 1928 in opdracht van Dick den Hartog gebouwd nadat de oude boerderij waarschijnlijk door een schoorsteenbrand in dat jaar was afgebrand (afb. 7).

De aanbesteding was volgens het bestek (afb. 8) op vrijdag 1 juni 1928 in de namiddag om drie uur in het stationskoffiehuis van A.J. van den Berg te Zetten.

Tegenwoordig is daar aan de Wageningsestraat een Chinees restaurant gevestigd. Het ontwerp van het woonhuis en de schuren is van F.J. van Stralen, een architect te Zetten, die veel in de regio heeft gebouwd. Het woonhuis werd niet aan de noordoostzijde gebouwd, zoals voorheen het geval was, maar ten zuidoosten van de boerderij. De schuur werd grotendeels opgebouwd met de oude (volgens het bestek gebikte) stenen van de oude boerderij. De grondmaat was 24 x 28 meter met een dubbel zadeldak.

Afb. 8 Enkele stukjes uit het bestek
§ 3 (Gaat over hoofdafmetingen enz.)

"De hier vervolgens voorkomende maten en gewichten zijn bedoeld als, de Nederlandsche, en in het werk gemeten, van hout en ijzer, zijn enkele in Amsterdamsche, of Engelsche maten gemakshalve genoemd."

§4 Aanwezige materialen

"Zonder nadere verbindingen, wordt den aannemer, medegedeeld, dat door de steenbikker van de Amstra zijn schoongebikt, opgetast, en op hopen gereden, een totaal van 176 duizend aan heele steenen en 180 duizend aan steenstukken.- een partij hardsteentegels-een partij estrikken. Verder een groote partij aan ankers, en hengsels met duimen, die na versmeeding en vervorming mogen worden gebruikt."

Voor de ramen op de begane grond van de driezijdige erker met houten balkon bevinden zich houten rolluiken (met oorlogsschade). Het huis is verder voorzien van schuiframen met luiken en een 'eigentijdse ventilatiestrook'. Er werd een stuk hout gezet onder het schuifraam. In de gevels is ter hoogte van de bovenkant van de ramen rondom een strek- of rollaag van groene geglazuurde stenen gemetseld. De aannemer heeft in die tijd waarschijnlijk te weinig stenen ingekocht, want aan de zuidzijde (straatkant) zijn twee verschillende soorten stenen te zien (afb. 9).

Afb. 9 Een tekort aan geglazuurde stenen van dezelfde kleur?

Afb. 10 Hardstenen hoeksteen

Eind twintigste eeuw is de bestemming veranderd van agrarisch naar kleine ambachtelijk bedrijfjes. Deze bevinden zich achter gesloten deuren (afb. 11). Ook werd er besloten om een gedeelte van de schuren bewoonbaar te maken.

Afb. 11 Klein ambachtelijk bedrijfje achter gesloten deuren

In 2008 is de woning aan de straat verbonden met een tussenlid aan de schuren. De granitostoept kreeg – met een knipoog naar het verleden – de initialen van de huidige eigenaar (afb. 13).

Afb. 12 Grote gootoverstekken

Afb. 13 Initialen in de (nieuwe) granitovloer

In- en exterieur van het monument

Zoals aangegeven gaat het hier om een gemeentelijk monument met zijn mooie details. In overleg met de huidige eigenaar kunnen wij u hiervan inzage geven (afb. 14-16), omdat niet alles vanaf de openbare weg af is te zien.

Afb. 14 Granitoneut en -vloer

Afb. 15 Combinatie van granito en tegeltjes

Afb. 16 Moderne schouw in oude stijl

In de gebinten zijn de telmerken en de deuvels (pennen) voor de verbinding nog goed te zien (afb. 17).

Afb. 17 Merktekens in de gebinten en pinnen als verbinding

In de gevels van de schuur zitten segmentboogvormige betonnen stalramen (afb. 18) en in de topgevel zitten rondvensters met roosvormige roedenverdeling en siermetselwerk met zaagtand-muizentandlijst (afb. 19). Bij het vernieuwen van enkele glasruiten in de betonnen ramen kwam de huidige eigenaar erachter dat deze wel erg verschillend van breedte waren. De raamopening (dagmaat) in het metselwerk scheelde soms wel een Amsterdamse of Engelse duim. Misschien had de maker van de betonmal zichzelf op de duim geslagen of had hij maar een maat uit zijn duim gezogen?

Afb. 18 Betonnen stalramen

Afb. 19 Topgevel

Afb. 20 Gietijzeren stalraam

Hier en daar is de oorlogsschade in het metselwerk nog te zien (afb. 21). Voor ventilatie van de spouwmuur in de woning zijn gietijzeren muurroosters gebruikt (afb. 22). In de gevels van de schuur is de wijziging van een raampartij goed zichtbaar (afb. 23).

Afb. 21 Oorlogsschade

Afb. 22 Open muurrooster

Afb. 23 Oude aanzetten van ramen

Soms moet je zoeken naar een oplossing voor de luiken als er een uitbouw zit (afb. 24). Een kozijn, meestal van grenenhout, in zijn geheel vernieuwen is kapitaalvernietiging bij een monument en dan ligt reparatie meer voor de hand (afb. 25). Het onderste gedeelte van een stijl is te vervangen door een nieuw stuk. De – van binnenuit bedienbare – rolluiken (afb. 26) houden de warmte in de zomer heerlijk buiten en in de winter juist lekker binnen.

Afb. 24 Hoekoplossing luik en aanbouw

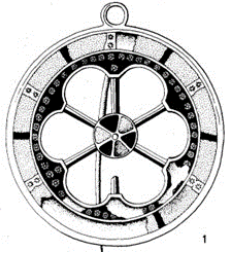
Afb. 25 Reparatie kozijnstijl

Afb. 26 Rolluiken in de driezijdige erker

Bron

J.G.M. Zwartkruis en W.J.M. Huijbrechts: Behoud van oud; 58 Overbetuwse monumenten met een nieuw leven. [Elst, Gem. Overbetuwe, 2011.]

Prachtvondst in Driel: een Romeinse radfibula

Herinneringen aan archeologisch onderzoek in de jaren 70 en 80⁵

John Mulder

Op 29 november 2019 mocht ik in zalencentrum De Oldenburg in Driel een voordracht houden voor de Historische Kring Driel. Die ging over de ontdekking van het castellum in Meinerswijk in 1979, de eventuele ligging van de Drususgracht tussen Elden en Driel en over de vondst van een Driels 'kroonjuweel', te weten de Romeinse radfibula, waarvan een grafische weergave is verwerkt in het logo van de Drielse historische vereniging. Ik was erbij toen Drielenaar en amateur-archeoloog Henny Gerritsen in een weiland nabij boerderij De Baarskamp in 1980 deze prachtvondst naar boven haalde. Een paar maanden geleden vroeg Freddie Coenders mij of ik mijn herinneringen rondom deze gebeurtenis op papier wilde zetten.

Het tienjarig jubileum van de HK Kesteren en Omstreken

In 1977 werd ik lid van de Historische Kring Kesteren en Omstreken, die toen tien jaar bestond. Het bestuur pakte groots uit met een publicatie⁶ en met een symposium over "de geschiedenis van het Nederrijnse gebied, in het bijzonder de Betuwe". Op het programma stond onder meer een lezing van de archeologen prof. dr. J.E. Bogaers (Katholieke Universiteit Nijmegen, nu Radboud Universiteit) en drs. R.S. Hulst (ROB - Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek te Amersfoort, nu RCE - Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed), van ir. J.N.B. Poelman (Stichting voor Bodemkartering, Wageningen) en drs. G.J. Mentink (rijksarchivaris van Gelderland, nu Gelders Archief). Die viering van het tienjarig jubileum werd een groot succes.

De Historische Kring Kersteren en Omstreken had in die tien jaar dat hij bestond een enthousiaste graafploeg opgebouwd, die elke zaterdag - als het weer het toeliet - het veld in ging om archeologisch onderzoek te verrichten. Dat kon toen nog! De Woerd in Kesteren was een geliefde plek om te graven. Ik herinner me Ton van Drunen, Jan Buys, Jaap van Dam, Roos Veldkamp (nog actief), Jan Hoekstra, Arend Datema, Kobus van Ingen en natuurlijk Henk en Henny Gerritsen (alias de neven). Ik ben verscheidene keren met die club op pad geweest en dat was een feest. Kortom, Kesteren was voor mij een inspiratiebron om ook een historische kring in Oosterhout - mijn woonplaats - op te richten. En dat lukte; het werd:

De HK Oosterhout, Slijk-Ewijk en omstreken

Theo van Woerkom (oud-directeur van jamfabriek de Bato) werd voorzitter, Toon Borgonjen (oud-directeur van de Rabobank) penningmeester en ik secretaris. In 1979 werd de Historische Kring Oosterhout, Slijk-Ewijk en omstreken ingeschreven bij de Kamer van Koophandel en waren we als vereniging koninklijk goedgekeurd (Valburg kwam er pas in 2012 bij). Al snel richtten we als historische vereniging een graafploeg op, die netjes de werkgroep Bodem en Archeologie heette en bestond uit Jan van der Staay, Thijs van Woerkom, Frans Spaan, Ruud Donders, Kees van Lent en ondergetekende.

In het kader van een dijkverzwaring in ons dorp Oosterhout in 1982 kwam het buitendijkse deel van de Elzenwoerd bloot te liggen (nabij de Altena). We zijn daar als werkgroep op een zaterdag gaan graven met hulp van Henny Gerritsen uit Driel. Hij woonde daar in een boerderij aan de Vogelenzangsestraat. Kenmerkend waren de vele oude potjes, schaaltes

⁵ Dit artikel verscheen eerder in *Driels Oud Neijs* jg. 10 (2023) nr. 1 (april), blz. 2-7.

⁶ Van scherven en schrifturen. Kesteren, Historische Kring Kesteren en Omstreken, 1977.

enzovoort die waren uitgestald voor de ramen van zijn boerderij. Hier woonde duidelijk een groot liefhebber van archeologie en bodemvondsten.

De boerderij waar Henny Gerritsen woonde (foto: John Mulder, 2023)

Henny was vrijgezel en een vriendelijke, beminnelijke man, die in de loop der jaren veel kennis over archeologie en vooral over de Romeinse tijd had opgebouwd. Die kennis deelde hij graag met anderen en dat kwam goed uit bij onze opgraving op de Elzenwoerd in Oosterhout, waar hij ons kwam helpen. Dat ging er heel anders aan toe dan tegenwoordig. Sinds het Verdrag van Malta uit 1992 graven alleen professionele bureaus op.

Bij ons ging het op z'n janboerenfluitjes, maar we hadden veel plezier en brachten veel vondsten naar boven. Die werden dan verzameld om naar de ROB in Amersfoort gestuurd te worden voor determinatie. Ook in Oosterhout brachten we met hulp van Henny vele scherven, fibula's enzovoort naar boven.⁷

Werkgroep Bodem en Archeologie in actie. Van links naar rechts: Thijs van Woerkom, Henny Gerritsen, Frans Spaan (foto: John Mulder, 1982)

⁷ T. van Woerkom: Oude bewoningsgrond bij Oosterhout. *Tabula Batavorum* 1 (1983), 1: 8-12.

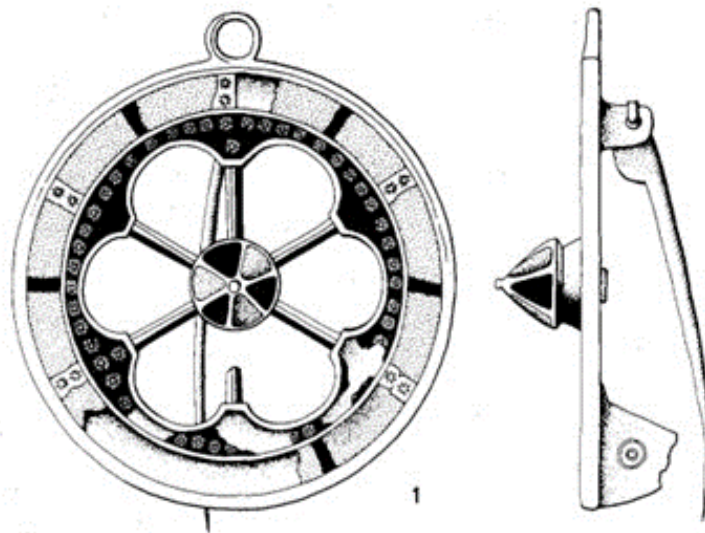
Frans Spaan in de put, Henny Gerritsen aandachtig toekijkend, net als een onbekende jongen die met zijn handen in de zakken staat (foto: John Mulder, 1982)

Graven nabij De Baarskamp en het logo van de HK Driel

Driel was inmiddels opgestuwd in de vaart der volkeren na de ontdekking van het castellum in Meinerswijk in 1979 als mogelijke locatie van nog een Romeins fort. Ik was daar met mijn collega Piet Harbers uit Heteren betrokken bij het proefsleufonderzoek van archeoloog Willem Willems. Piet en ik kregen van onze directie (Stiboka - Stichting voor Bodemkartering te Wageningen) toestemming om onderzoek te doen naar de rivierlopen in het oostelijk rivierengebied. Henny Gerritsen vroeg mij in 1980 om naar de Vogelenzangsestraat in Driel te komen om te helpen graven in een weiland nabij boerderij De Baarskamp. Daar had hij Romeins materiaal gevonden. Kees van Lent, geboren in Driel als tweede zoon van veerbaas Arie Gijsbert van Lent en Anna Willemijntje van Ooijen⁸, ging met me mee.

Toen we op een goede zaterdag 's morgens bij de opgravingsplek nabij De Baarskamp aankwamen, waren de neven Gerritsen al aanwezig, sterker nog: Henny had al een kuil gegraven en stond tot aan zijn middel in een Romeinse afvalkuil. Henk Gerritsen stond klaar met een emmer water om de vondsten schoon te maken. Ik stelde me aan de rand van de kuil op. "Hop", riep Henny als hij wat gevonden had en hield zijn spa met de vondst omhoog. Dat was meestal een modderige scherf die ik dan aan Henk gaf.

⁸ J. Mulder: Kees van Lent: van Drielse veer naar de Alantshoeve in Oosterhout. Oud Neis (2022), 2 (juni): 9-19.

Grafische weergave van de voorkant en een zijaanzicht van de radfibula die door Henny Gerritsen in 1982 in Driel werd opgegraven (afbeelding: Willem Willems, 1986)

Na de zoveelste “hop” kreeg ik iets anders in handen, geen scherf maar een modderig voorwerp, waar vaag iets blauw en rood doorheen kwam. Na een wasbeurt bleek het een schitterende Romeinse radfibula (ronde mantelspeld) te zijn, een topstuk, dat was zo klaar als een klontje. Kees en ik zijn na de opgraving natuurlijk opgetogen naar huis vertrokken en Henny zorgde dat de fibula en andere vondsten ter determinatie in Amersfoort terechtkwamen.

In 1986 promoveerde Willem Willems aan de Universiteit van Amsterdam op zijn onderzoek naar de Romeinen en Bataven in het oostelijk rivierengebied van Nederland. In zijn proefschrift omschrijft Willems de radfibula als volgt: “Het is een grote en wielvormige plaatfibula met een rijke polychrome emailering, deels in millefioritechniek.”⁹ De fibula komt uit de tweede helft van de tweede eeuw na Christus en is tegenwoordig terug te vinden in Ommeren, waar hij is opgenomen in de collectie van het Streekmuseum Baron van Brakell.

Een grafische weergave van de Romeinse mantelspeld maakt sinds de oprichting van de Historische Kring Driel in 2014 een belangrijk deel uit van het logo van de vereniging. Het vormt daarin een verwijzing naar de rijke geschiedenis die het rivierengebied en het dorp Driel kennen. Een prachtvondst is daarmee verheven tot een mooi symbool voor het verleden en onderdeel geworden van een zeer aansprekend beeldmerk. Prima zo!

⁹ W.J.H. Willems. Romans and Batavians; a regional study in the Dutch eastern river area. Amsterdam, UvA, 1986.

Stam en zijtakken van de Midden-Betuwse familie Tilleman

Peter Tijssen

Een andere versie van dit artikel is eerder verschenen in het Kringbulletin van de Historische Kring Elden¹⁰. De auteur is een nazaat van de familie Tilleman uit Herveld en Elden. Hij woont in Canada.

Afb. 1 Familiefoto gemaakt bij de bruiloft van Henderika Katharina Tilleman en Hendrikus Buurman op 20 november 1923. Personen die in dit artikel voorkomen: 1 Katharina Villier, 2 Aleida Tilleman, 3 Anna Tilleman (gehuwd met Henri Tiemeijer), 4 Hendrik Tilleman jr., 5 Dorus Tilleman, 6 Jan Tilleman, 7 Toos Tiemeijer. Namen van de anderen zijn bekend bij de auteur en de redactie

Overgrootvader Henricus Tilleman

Een familiegeschiedenis kan niet los gezien worden van de broodwinning. Vanaf de zeventiende eeuw speelde tabaksbouw in onze streek een grote rol, totdat in de negentiende eeuw tabak met betere kwaliteit uit de VS en Nederlands-Indië te concurrerend werd. In deze bedrijfstak kon maximaal een halve hectare per gezin bewerkt worden, zodat bijna iedereen een kleine boer was. Vanaf 1850 kwam de hoogstamfruitteelt op, waardoor vee geweid kon worden in de boomgaard. Daarmee spreidde men het risico, maar het betekende ook een schaalvergroting. Tuinbouwbedrijven (warmoezeniers) bleven echter klein. Vanaf het begin van de twintigste eeuw werden in hoog tempo nieuwe landbouwtechnieken ingevoerd, zoals kunstmest, veredeling, ziektebestrijding en mechanisatie. Dat betekende een nog grotere schaalvergroting, waardoor een steeds kleiner percentage van de bevolking in de agrarische sector werkzaam was.¹¹ In dit overzicht beginnen we met Henricus Tilleman en nazaten, die tijdens zo'n keerpunt in de familiegeschiedenis leefden.

¹⁰ Jg. 41 (2022), nr. 153, blz. 15-22.

¹¹ J. Bieleman: Geschiedenis van de landbouw 1500-2000. Amsterdam, Boom, 2008, 671 blz.

Afb. 2 Ligging van de hofstede van Henricus Tilleman (onder het woord Brede)¹²

Afb. 3 Den Hoef aan de voormalige Dwarsstraat (nu Bredestraat-Noord), waar de negen kinderen van Henricus en Katharina zijn opgegroeid (foto 2010, toen paardenfokker Piet Crum nog leefde)¹³

Mijn overgrootvader Henricus Tilleman werd geboren in Randwijk in 1847 en stierf in 1917 aan een nieroperatie. Hij liet een vrouw na, Katharina Villier (1853-1939), en negen kinderen. Zijn memorie van successie¹⁴ geeft een beeld van zijn levensomstandigheden. Zijn hofstede (het oudste gebouw stamt uit 1786) stond in Herveld aan de Dwarsstraat 5, later omgedoopt tot Bredestraat-Noord 5 (afb. 2). In de twintigste eeuw kwam op deze hofstede de paardenfokkerij van wijlen Piet Crum (afb. 3). Bij de hofstede hoorde een fruitboomgaard, de Buurskamp genaamd. Al met al was dit een omvangrijk en welvarend bedrijf. Zijn zoon Jan Tilleman trouwde in 1924 met Mina Veldman en bouwde op de Buurskamp vlak bij de Linge een boerderij met dezelfde naam. Het boerenbedrijf werd later overgenomen door zijn zoon Toon (afb. 4). Aannemer Tilleman heeft tegenwoordig zijn bedrijf hiernaast.

¹² www.topotijdreis.nl (situatie in 2000; met een schuifbalk is topografie sinds 1815 te zien)

¹³ www.eurodressage.com/2017/02/10/verdades-breeder-crum-family-honoured-2017-kwpn-stallion-licensing (familie Crum wereldberoemd)

¹⁴ Gelders Archief, 0028 inventarisnr. 118, blz. 349-360.

Afb. 4a De Buurskamp, gebouwd in 1924 toen Jan en Mina Tilleman-Veldman trouwden.

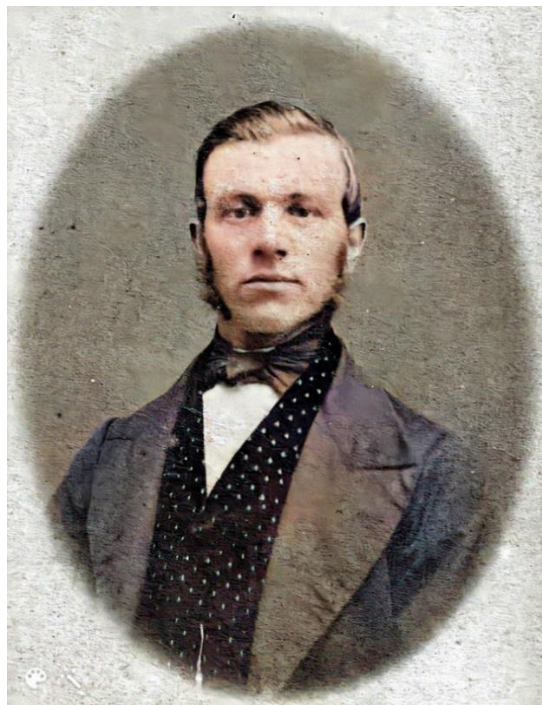

Afb. 4b Nu woont er hun zoon Toon Tilleman (rechts op de foto, links zijn broer Jan uit Bemmelen; foto's 2011)

Doordat Henricus en zijn broers samenwerkten op het bedrijf, waren ze welvarender geworden dan hun vader Johannes. Henricus was de jongste van de zeven kinderen van Johannes Tilleman en Aleida Sanders. Johannes had een kleine hofstede van zijn ouders geërfd, die typisch was voor de tabaksbouw. Daarnaast was Johannes schoenlapper. Zijn signalement in de akte van de Nationale Militie vermeldt dat hij 1,675 m lang was, een blozend aangezicht had met rond voorhoofd, donkerblauwe ogen, gewone neus en mond, ronde kin, bruin haar en wenkbrauwen, geen merkbare kenmerken. En hij kon schrijven. In de trouwakte van zoon Henricus staat echter vermeld dat zowel hij als zijn zoon tabaksplanter was; waarschijnlijk was schoenlappen een bijbaantje.

Van tabak naar fruit

Henricus en zijn broers begonnen net als hun ouders in de tabaksteelt, wat risicovol was door het korte groeiseizoen, de kans dat hagelbuien de bladeren verwoestten, en de toenemende concurrentiestrijd met geïmporteerde tabak. De hoogstamfruitteelt kwam als een alternatief. Nadeel was dat het vele jaren duurt voordat de bomen vrucht dragen, maar daar stond tegenover dat men er vee onder kon laten grazen. De tabaksteelt was weliswaar arbeidsintensief, maar het hele gezin kon worden ingezet en men had genoeg aan een halve hectare bouwland. Daarnaast had vader Johannes Tilleman een kapkarretje met witte huid en paarden om trouwpaartjes naar het gemeentehuis in Heteren te rijden. Ook fokten ze schapen, waarvan de mest goed was voor de tabaksplanten. In die tijd waren er nog geen veilingen en de gebroeders Tilleman kochten gewoonlijk op zondagmiddag in een café via een notaris 'fruit op hout', zoals kersen, pruimen en appels. De oudste, ongetrouwde zoon Johannes (afb. 5) ging naar Zwolle om het fruit te verhandelen dat zijn broers met een stel plukkers verzamelden en hem toestuурden. Vanuit Zwolle kon het dan via de Zuiderzee verscheept worden. Na afloop zeilde Johannes terug, maar als hij door matige of slechte wind de aansluiting met de boot in Arnhem miste, moest hij lopen naar Randwijk.

Afb. 5 Oudste familiefoto uit 1872 van Jan Tilleman, de ongetrouwde broer van Henricus, en zijn bidprentje

Overgrootmoeder Katharina Villier

De voorouders van Katharina Villier kwamen uit het kerspel Millingen in Duitsland nabij Rees in het Land van Kleef (rechtsrheinische Millingen¹⁵, niet te verwarren met het linksrheinische Millingen aan de Rijn). Vele Villiers komen oorspronkelijk uit de Elzas, maar Henrich trouwde omstreeks 1780 in Millingen met Catharina Huiting. Hun zoon Peter Villier trouwde drie keer: in 1804 met Hendrina ten Bült, die binnen een jaar overleed; daarna in 1805 met Hendrina Hollans, met wie hij zeven kinderen kreeg; en nog weer later met Aleida Vennemann, met wie hij nog eens zes kinderen kreeg. Wilhelmus Villier was het vijfde kind van Hendrina Hollans en Peter Villier in Millingen. Katharina was een zus van Peter. De naam werd ook als Vilier of Viljeer geschreven.

Wilhelmus trok naar Valburg en trouwde er in 1841 met Johanna van der Linden. Dit is opvallend omdat meestal de vrouw naar de plaats trekt waar de man het brood verdient. Tegenwoordig liggen Valburg en Millingen (Duitsland) in verschillende taalgebieden, maar in die tijd was dat nog niet zo. De grens van deze taalgebieden is namelijk ontstaan door onderwijs, radio en tv. Twee eeuwen geleden sprak men aan beide kanten van de huidige grens Nederduits (Plattduitsch of 'Emmereks Platt'). Jan van Raay uit Millingen zou zonder enige moeite met Roel Stunnenberg (Rost) uit Elden kunnen spreken, zoals uit onderstaande gedichten blijkt (Hött = hut, Fastelovend = vastenavond, Schötzeft = schuttersfeest, döck = vaak).

¹⁵ [www.wiki-data.de-de.nina.az/Millingen_\(Rees\).html](http://www.wiki-data.de-de.nina.az/Millingen_(Rees).html)

<i>Heimweh</i>	<i>Viefteg jaor</i> (extract)
As ek so sett in minne Hött, Dann sin'k an't prakesiere Was ek toch mor in Emmerek weer En koss dor Kermes fiere.	Veul is er nie' mèr over Van wá we hebbe' gehad De zaoterdagse teil is verdween Daorveur hèbbe we nou 'n bad.
Of Fastelovend, Schötzefest Crispien niet te vergäte; Wat hä'k toch döck in den Lantern En bej Muttje fein gesäte	Gin kiep mèr ine de loop um eiere' te legge' moderner, mâr ók geselliger dâ kan 'k nou nè' zegge.
En Gláske Oldbier vör de Koot Of en Berliner Weiße, Jo liewe Jan, dat is vorbej Van Dag is alles Sch....	't Is allemaol verdwene' Mâr nie' de liefde naor ik hoop Want die is vur alle sente' Nèrges nie' te koop.
Raay (Millingen, Duitsland)	Rost (Dorpskrant Elden 271, 29)

Voorbeelden van twee teksten in het Nederduits, links van iemand uit Duitsland, rechts uit Nederland

In tegenstelling tot zijn voorouders werd Wilhelmus geen bakker maar koopman en hij verkreeg daardoor veel land en hofsteden, zodat hij alle zes overlevende kinderen (twee stierven jonger dan vier jaar) die hij kreeg met Johanna, vastgoed kon doorgeven.

Katharina's broer Peter Villier werd zoeaaf (afb. 6) en vocht in het pauselijk leger van 1870 tegen Garibaldi. Hierdoor werd hij stateloos. Bij het huwelijk van zijn dochter Mina met Marinus Peterse is Peter veldarbeider. Mina stierf in Elden in 1984. De zoeaven kregen van de paus in 1870 een volle aflaat tot in het derde geslacht, dus Mina mocht zich als afstammeling van een zoeaaf gelukkig prijzen.

Afb. 6 Links het inschrijvingsformulier van Peter Villier (1847-1942) als zoeaaf op 20-1-1870 (zijn naam is hier gespeld als Vilier en zijn handtekening op het inlijvingsformulier als Viljeer); rechts zijn graf in Valburg

Bekende familieleden

Mijn grootmoeder Aleida Tilleman was de oudste dochter van Henricus. Ze kreeg drie kinderen met Piet Tijssen, die alle drie agrariër werden. Haar kleinkinderen waaierden uit en kregen allerlei beroepen door hun studies of ambachten. Zo heeft in mijn eigen gezin van vier eenieder een universitaire opleiding gehad en ikzelf en mijn dochter zijn hoogleraar (virologie respectievelijk kindergeneeskunde).

De oudste zus van Aleida, Anna, ontmoette haar man Henri Tiemeijer in het Kurhaus in Scheveningen, waar hij chef was. Zij kregen vier kinderen, waarvan de oudste, Hans, bekend werd als acteur, regisseur, toneelschrijver en oprichter van theaters in de provincie.¹⁶ Hans Tiemeijer vocht in 1936 met de communisten tegen Franco in de Spaanse Burgeroorlog en tijdens de Tweede Wereldoorlog plaatste hij geheime transmissie-installaties (inlichtingen voor de geallieerden). Na arrestatie belandde hij in Kamp Vught¹⁷ en het jaar daarop werd hij overgebracht naar Dachau, waar hij verbleef tot de bevrijding in mei 1945. Op 27 januari 1965 was hij te gast in het programma *Anders dan anderen* van Mies Bouwman, waar hij oude kampgenoten en vrienden ontmoette (afb. 7).

Afb. 7 Hans Tiemeijer te gast bij Mies Bouwman, op de rechter foto met Ko van Dijk

Een andere zus van grootmoeder Aleida was Sara Catharina Tiemeijer, roepnaam Toos. Zij trouwde na de oorlog met Eugène Brands. Hij was een bekende kunstschilder (afb. 8) en startte met Karel Appel, Constant (Nieuwenhuijs), Corneille en Christian Dotremont de Cobra-beweging.

Afb. 8 Gouache van Eugène Brands, in bezit van de auteur

¹⁶ nl.wikipedia.org/wiki/Hans_Tiemeijer

¹⁷ www.nmkampvught.nl

Hendrik Tilleman jr., de oudste broer van mijn grootmoeder, werd ingelijfd bij de Gele Rijders en werd tijdens de Eerste Wereldoorlog ingekwartierd in Huissen. Daar ontmoette hij Chrisje Goris, met wie hij in 1920 trouwde. Hun tweede zoon verhuisde naar een akkerbouwbedrijf in Flevoland en diens zoon Henri werd professioneel biljarter (afb. 9). Toen hij 24 was werd hij al Europees kampioen.

Afb. 9 Biljartkampioen Henri Tilleman

Familie Goris

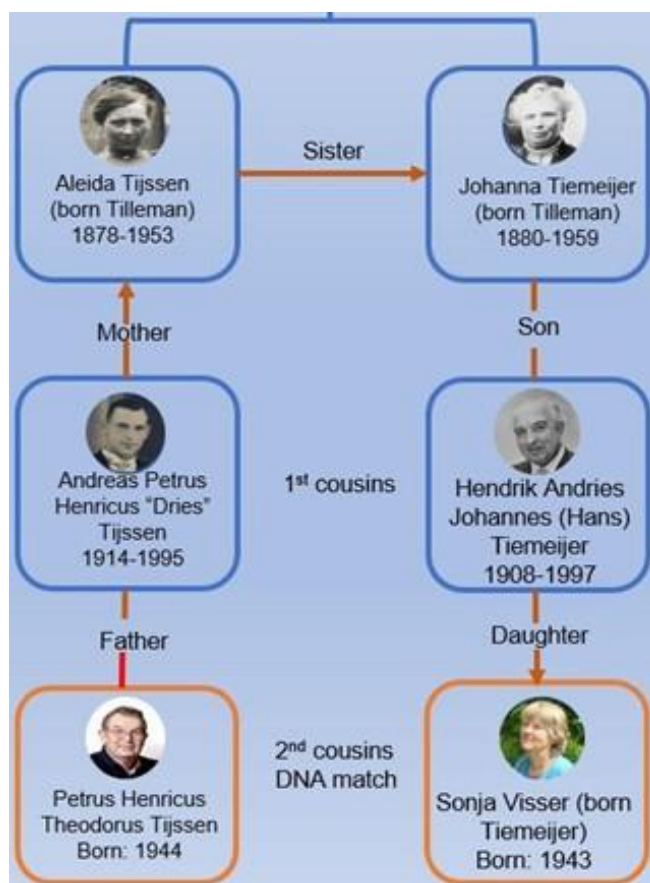
De familie Goris¹⁸ behoorde met de familie Cremer tot de notabelen van Huissen. De pastoor van Huissen schrijft op 11-1-1795 in het dodenboek: "Theodorus Brands, oud 60 jaar, door het plunderen der keyzerlijke croaten [= Pruisische huursoldaten] is hij des nagts op holthuizen in zijn eigen huis hoofd en hand afgeslagen, begraven den 15. n de kerk". Hierdoor erfde schoonzoon Hermanus Cremer het boerenbezit Groot-Holthuizen aan de Huissense dijk. Wilhelmus Stephanus Goris was gehuwd met diens dochter Joanna Cremer en erfde dit bezit vervolgens van zijn schoonvader. Chrisje Goris (afb. 10) was hun kleindochter. W.S. Goris was ook gedurende 25 jaar wethouder en waarnemend burgemeester van Huissen. De familie Cremer was rijk en ze lieten een groot gebouw, de Cremerstichting, voor ongehuwde mannen aan de Langestraat bouwen. Het bestaat nog, maar met een andere bestemming.

Afb. 10 Zittend vooraan moeder Goris-Peters en zoon Jan Goris, daarachter dochter Chrisje en haar man Hendrik Tilleman jr.

¹⁸ A.M.P. Nederend-Goris: Het geslacht Goris: vijf eeuwen op de Rijnwaarden. Amsterdam, Leeuwenberg, 1994, 400 blz.

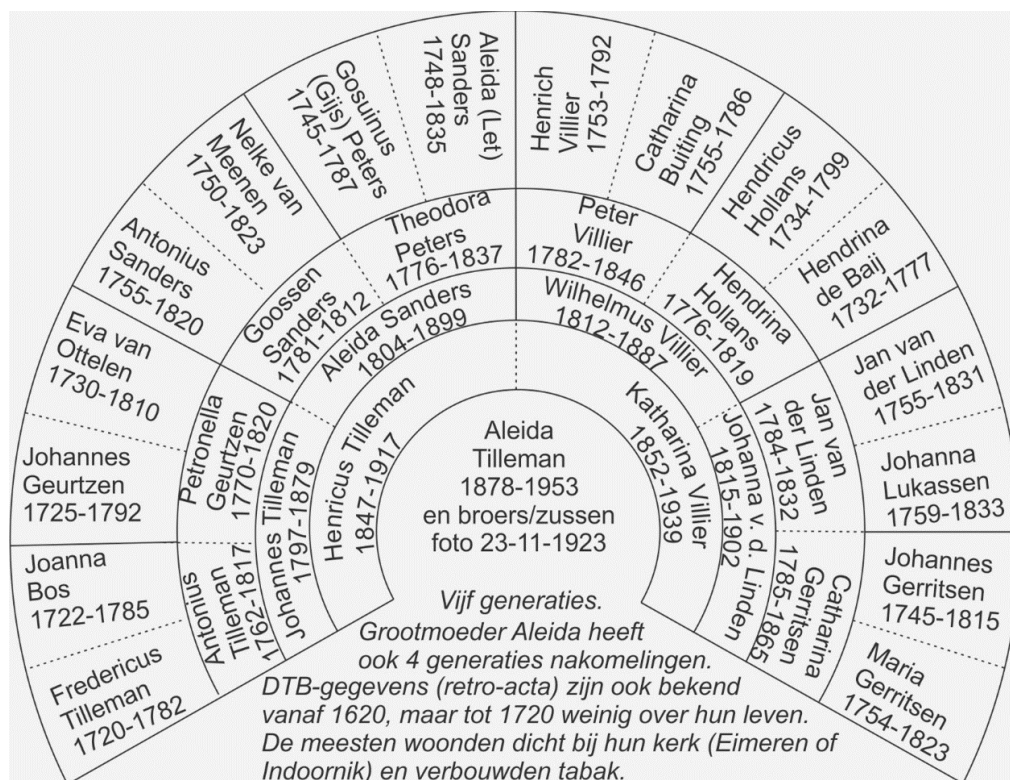
Grootmoeder Aleida

Afb. 11 Voorbeeld van verwantschap: mijn vader was een neef van de bekende acteur en vrijheidsstrijder Hans Tiemeijer (midden). Linksboven grootmoeder Aleida, linksonder ikzelf

Mijn grootmoeder Aleida (afb. 11, linksboven) werd in 1878 geboren een maand voor het huwelijk van haar ouders, maar werd geëcht door Henricus (ook wel Hendrik genoemd). Verschillende nakomelingen, inclusief ikzelf, van deze overgrootouders hebben DNA-onderzoek laten doen en daaruit blijkt dat Hendrik inderdaad de vader was van alle kinderen van Katharina Tilleman-Villiers op de foto van 1923 (afb. 1).

Hun voorouders zijn hieronder in waaivorm in geboorte- en sterfjaar weergegeven (afb. 12).

*Afb. 12 Voorouders van Aleida Tijssen-Tilleman in waaiervorm*¹⁹

De verre voorouders van Aleida, Peter Sanders (1658-1735) en Aleida Berendsdr Leijzer (1670-1717), woonden in Zetten op de Weteringse Wal en hadden zeven kinderen, waarvan

¹⁹ Hiervoor is geput uit diverse genealogische databanken en online archieven.

Gosuinus (ook wel Goossen genaamd, 1708-1786) het tweede kind was. Hij trouwde in 1734 in Eimeren met Johanna van Baal en kreeg zes kinderen. Een daarvan was Antonius of Toon (1755-1820, zie afb. 12), die in 1780 met Nelke van Meenen (1750-1823) trouwde en in Randwijk woonde. Hun zoon Gosuinus (1781-1812) trouwde in 1803 in Indoornik met zijn nicht Theodora Peters (1776-1837). Theodora had twee voorkinderen, die erkend werd door Gosuinus.

Gosuinus Sanders werd in 1812 verplicht te dienen in het 123e Regiment Infanterie van Linie met stamboeknummer 3276 in de veldtocht naar Rusland met de Grande Armée²⁰. Bij de rivier de Berezina werd dit leger van 26 tot 29 november 1812 door drie Russische legers omsingeld en verslagen (afb. 13), terwijl Napoleon 20 km zuidelijker ontsnapte om zich in Frankrijk te hergroeperen. Minder dan 1000 van de 15.000 soldaten van de Nederlandse divisie zijn ooit teruggekomen. Ook Gosuinus is niet teruggekomen. Zijn vrouw werd tabaksplantster, zijn dochter Aleida dienstmaagd en later arbeidster in Randwijk. De burgemeester van Heteren verklaarde dat Aleida bij haar huwelijk niet genoeg geld had om de trouwakte te bekostigen. Er kon ook geen overlijdensakte van haar vader, Gosuinus Sanders, overgelegd worden omdat hij nooit teruggekomen was van de veldtocht. Voor het huwelijk van Johannes Tilleman (1797-1879) en Aleida Sanders (1804-1899) op 22 november 1831 verschenen als getuigen Hendrik Peters (doopgetuige van Aleida Sanders), Jan Berends, Fredrik Peters en Theodorus Wanders voor de "Vrederegter van het Canton Elst" en zij verklaarden de verdwenen Gosuinus Sanders goed te hebben gekend en "dat hij in den jare 1812 als soldaat van de Fransche Armee den Veldtogt naar Rusland heeft medegemaakt, zedert dien tijd niets van zich heeft laten horen en tot op dit oogenblik afwezend gebleven is." Uit dit huwelijk zou mijn overgrootvader Henricus Tilleman (1847-1917) worden geboren, de vader van mijn grootmoeder Aleida Tilleman (1878-1953).

Afb. 13 Schoolplaat van de slag bij de Berezina in 1812 (J. Hoynck van Papendrecht 1908)²¹

²⁰ www.legacyurl.com/dutchnapoleonarmy

²¹ hoynck-van-papendrecht.nl/zijn-werk/werk/schoolplaten/

Van alles van vroeger ...

Marie Elings

Kabeljauw met spek en ansjovis uit de Gouden eeuw

Ook in de zeventiende eeuw werd de vis duur betaald. Jacob Cats (1577-1660) schreef daarover het volgende gedicht:

*Een visch heeft meerder prys by wijlen moeten gelden
Als schapen uyt de stal, als ossen uyt de velden.
Ja wat aen eenen visch weleer is uytgeleydt
Daar kan een groot banquet nu worden voor bereydt.*

Toch doet het verhaal de ronde dat dienstboden maar twee keer per week zalm wilden eten, omdat het armeluisvoedsel zou zijn. Twee tegenstrijdige verhalen dus; de waarheid zal waarschijnlijk ergens in het midden liggen.

Onze voorouders maakten onderstaand gerecht - waarvoor ze toen al ansjovis als smaakmaker gebruikten - aan het spit. Dat kunt u natuurlijk ook proberen maar een oven werkt een stuk gemakkelijker en het resultaat is heel bijzonder.

Nodig voor 4 personen:
4 moten kabeljauwfilet
6 ansjovisfilets, uitgelekt
150 gram ontbijtspek
arachide- of
zonnebloemolie
60 gram boter
sap van ½ citroen
zout en peper
4 plakjes citroen

Bereiding:

Verwarm de oven voor op 180 °C. Controleer de kabeljauw op graatjes en bestrooi de moten met zout en peper. Let op: zowel ansjovis als spek is zout, dus gebruik daar niet te veel van. Leg op elke moot één ansjovisfilet en omwikkel de vis met het spek. Steek loszittende stukjes vast met een prikker. Verhit de olie in een koekenpan. Bak de moten aan beide kanten tot het spek mooi bruin en krokant is. Wacht met keren tot de vis gemakkelijk los laat van de pan.

Leg de moten in een ovenschaal en laat ze in de oven in circa 15 tot 20 minuten gaar worden. Prak de twee overgebleven ansjovisfilets fijn. Smelt de boter in een steelpan en roer er de ansjovis door. Breng de saus op smaak met het citroensap en eventueel nog wat zout en peper.

Haal de kabeljauw uit de oven en giet de saus erover. Leg op elke moot een plakje citroen. Heerlijk met gekookte worteltjes en aardappelen.

Bron:

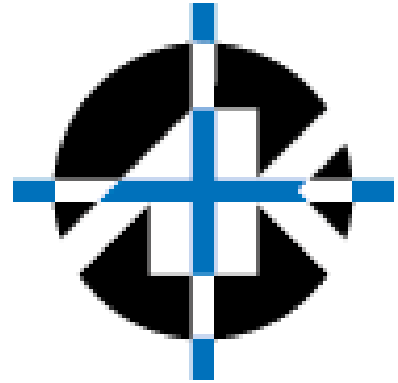
Floor Nye: Een rijk verleden een gouden toekomst; recepten uit de Gouden Eeuw voor de tafel van nu. Almere, Arbu, 2007.

Sponsoren

Deze Oud Neis is mede mogelijk gemaakt door:

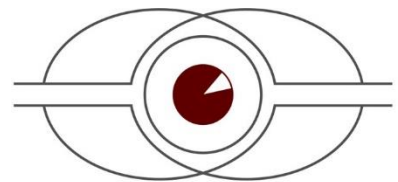
**Assurantiekantoor
Derksen B.V. te Oosterhout
M.H.A.A. (Ria Derksen)**

**Grafisch bureau A&K
te Andelst**

**Mr. James Food & Drinks
te Slijk-Ewijk**

OVER-BETUWE
optiek & optometrie
Hans Reugebrink

Herveld

